

Het vliegend hert

JOHN T. SMIT

Nederlands grootste en spectaculairste kever, het vliegend hert, heeft het moeilijk. Zijn oorspronkelijke verspreidingsgebied in Nederland is teruggedrongen tot vier kerngebieden. De wettelijk beschermde status van het vliegend hert op Europese schaal verordent dat elke EU-lidstaat de soort actief beschermt. Teneinde deze bescherming op een nuttige manier vorm te geven wordt er veel onderzoek gedaan naar deze soort in zowel binnen- als buitenland. Dit onderzoek richt zich met name op de verspreiding, maar ook op de mogelijkheden voor inventarisatie en monitoring. In Argus 2003/2 hebben we uw aandacht en hulp gevraagd voor de inventarisatie van het vliegend hert in Nederland. In dit artikel geeft de auteur een overzicht van de stand van zaken op dit moment.

Inleiding

Het vliegend hert is een dier dat tot ieders verbeelding spreekt. Met name het mannetje is met zijn grootte van maximaal acht centimeter een ware reus onder de Nederlandse insecten en zijn buitenproportionele gewei-vormige kaken geven hem een bizar en bijna buitenaards uiterlijk. Deze kaken worden alleen gebruikt om vrouwtjes en rivaliserende mannetjes te imponeren, en niet om mee te eten. De vrouwtjes zijn een stuk kleiner en missen deze markante kaken.

Vanwege de verborgen levenswijze wordt dit dier, ondanks zijn opvallende uiterlijk niet snel opgemerkt in het veld. Hierdoor is het moeilijk om de soort te inventariseren en daarmee de verspreiding in kaart te brengen. Dit is echter wel van wezenlijk belang voor een goede bescherming van deze soort, waartoe Nederland verplicht is door de Europese wetgeving.

Bescherming

Er zijn twee Europese wetten waarin de bescherming van het vliegend hert geregeld is; de Conventie van Bern uit 1979 en de Habitatrichtlijn, waarvan gebiedsbescherming geëffectueerd wordt via Natura 2000. Het vliegend hert is opgenomen op annex 3 van de Bern Conventie. Dat wil zeggen dat er in iedere lidstaat regels moeten worden vastgesteld die ervoor moeten zorgen dat populaties van deze soorten niet in gevaar komen. In Nederland heeft dat voor de doelstelling gezorgd dat van alle beschermde soorten die in 1982 in ons land voorkwamen, er in 2020 levensvatbare populaties aanwezig moeten zijn, om zo duurzame instandhouding te waarborgen. Het vliegend hert is in de Habitatrichtlijn opgenomen op bijlage 2. Deze bijlage bevat soorten met een lidstaatoverstijgend gemeenschappelijk belang. Voor deze soorten is het aanwijzen van speciale beschermingszones vereist. De soorten van de Habitatrichtlijn zijn in Nederland integraal overgenomen in de Flora- en faunawet en genieten op die manier wettelijke bescherming. Het proces voor het aanwijzen van habitatrichtlijngebieden is in ons land nog in een concept fase. Het ziet er naar uit dat deze gebieden voor zo'n negentig procent overlap gaan hebben met de vogelrichtlijngebieden of met de Ecologische Hoofd Structuur (EHS). Een laatste ontwikkeling op het gebied van bescherming die inmiddels op gang is gebracht, is de Algemene Maatregel van Bestuur (AmvB) artikel 75 van de Flora- en faunawet. Deze maakt het mogelijk om vrijstelling te krijgen op de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet (artikel 8 t/m 12) op basis van een

gedragscode die door een ondernemer zelf wordt opgesteld en ingediend bij het ministerie van LNV ter goedkeuring (zie ook Argus, nummer 2/2003).

Leefwijze

Het vliegend hert is in sterke mate afhankelijk van ondergronds, dood (eiken-)hout dat is aangetast door witrotschimmels. De larven leven van dit dode hout maar kunnen het lignine van het verse hout niet zelf afbreken, daar hebben ze de schimmels voor nodig. De ontwikkeling van de larven duurt drie tot acht jaar. De volgroeide larven verpoppen in het najaar, waarbij de volwassen kevers de volgende zomer uitkomen. De volwassen dieren worden meestal aangetroffen op boomstammen, met name op plekken waar de boom bloedt, ze drinken dit wondvocht. Dit is vaak ook de plek waar de paring plaats vindt. De mannetjes zijn wel eens vliegend waar te nemen, met name op zwoele zomeravonden. De volwassen dieren zijn actief van juni tot en met augustus.

Voorkomen

Het vliegend hert komt nog voor op vier plekken verspreid over zuidoost Nederland. Door de afhankelijkheid van dood (eiken)hout zijn de dieren gebonden aan bossen en houtwallen. In de literatuur is veelal sprake van waarnemingen uit eikenbossen. Tegenwoordig wordt echter gedacht dat de broedplaatsen zich niet in dichte eikenbossen bevinden, waar het koel is, maar eerder in halfopen landschappen zoals gevarieerde bosranden of houtwallen. Nederland ligt aan de noordwest rand van het verspreidingsgebied, waarmee waarschijnlijk de temperatuur een belangrijke limiterende factor is voor de ontwikkeling van de larven.

Inventarisatie en Monitoring

Het is gebleken dat een inventarisatie en zeker een monitoring op de standaard manieren eigenlijk onhaalbaar is. Het vliegend hert lijkt in zulke lage dichtheden voor te komen dat de trefkans gewoonweg te laag is. Omdat de kennis van de verspreiding van essentieel belang is voor een effectieve bescherming is er gezocht naar andere methoden. De afgelopen jaren is er zowel regionaal, in Twente, Gelderland en Utrecht, als landelijk, onderzoek gedaan naar de verspreiding. Hierbij is gebleken dat de meeste waarnemingen gedaan worden door beheerders, recreanten en ook bewoners in de omgeving van de

populaties. Tijdens deze onderzoeken is er veel gebruik gemaakt van publiciteit rond deze soort, waarbij met name het plaatsen van oproepjes tot het doorgeven van waarnemingen een grote bijdrage hebben geleverd aan het onderzoek. Door met enige regelmaat aandacht te blijven schenken aan dit fraaie dier hopen we in de toekomst ook nog waarnemingen te ontvangen zodat de kennis met betrekking tot de Nederlandse situatie actueel blijft.

Een mannetje op de kop van een boomstam in de buurt van Vierhouten (foto: Rob Voss).

Bosbeheer

De laatste vijftien tot twintig jaar is het bosbeheer in Nederland sterk veranderd. Het parkachtige beheer is verruild voor een meer natuurlijk beheer, waarbij het aanbod aan dood hout aanzienlijk is toegenomen. Deze verandering in beheer is bijvoorbeeld bij zweefvliegen duidelijk merkbaar, veel soorten waarvan de larven in dood hout leven breiden zich behoorlijk uit in Nederland. Bij het vliegend hert, waarvan de larven ook van dood hout leven, is deze trend nog niet zichtbaar. Dit komt waarschijnlijk omdat de larven alleen van dood hout kunnen leven dat door witrot is aangetast. Daarnaast zijn vliegende herten ook nog eens erg honkvast. Het areaal is in Nederland ten opzichte van tweehonderd jaar geleden niet veel kleiner geworden, maar het aantal populaties is wel sterk afgenomen. Om de huidige populaties een steuntje in de rug te geven is er geëxperimenteerd met het kunstmatig aanbieden van broedplaatsen door middel van zogenaamde broed-

stoven, ook wel hertenstoven genoemd. Een broedstoof bestaat uit enkele ten dele ingegraven (eiken)houten stammen of schaaldelen. De experimenten leverde zeer wisselende resultaten op. Er zijn enkele broedstoven aangelegd op de Veluwezoom in 1989 en in 1999 zijn er vier aangelegd bij Hoog Soeren en Vierhouten. De broedstoven op de Veluwezoom hebben tot nu toe geen resultaat opgeleverd, terwijl een van de broedstoven van 1999 al binnen twee jaar larven van het vliegend hert bevatte. Enkele redenen voor het uitblijven van positieve resultaten op de Veluwezoom

zijn te vinden in het verse hout dat is gebruikt voor de aanleg, het vermoedelijk te vochtige bodemtype waarin de stoven zijn aangelegd en het ontbreken van populaties van het vliegend hert in de directe omgeving. In Hoog Soeren en Vierhouten zijn goede en grote populaties aanwezig van het vliegend hert, bovendien is hier aangetast hout gebruikt voor de stoven en zijn ze in een droger bodemtype aangelegd. Op beide plekken is een stoof neergezet op een open en zonnige plek en een op een donkere beschaduwde plek. Van de beide stoven op de open plekken werd binnen drie jaar al gebruik gemaakt terwijl tot op heden slechts een van de beide beschaduwde stoven gebruikt wordt, vermoedelijk omdat deze stoof in een omgeving staat waar weinig dood hout voorhanden is.

Conclusie

We hoeven niet bang te zijn dat het vliegend hert op korte termijn uit Nederland verdwijnt, maar het is wel zaak de

Links: Vrouwtje en de kop van een mannetje op een boomstam.

Linksonder: Twee vechtende mannetjes aan de voet van een Eik.

Onder: Mannetje van het vliegend hert op een stuk hout

(foto's: Gerrit Rekers).

huidige populaties in de gaten te houden. Om het voortbestaan van dit fraaie en beschermde dier in Nederland te waarborgen is het belangrijk dat er voldoende dood hout in de juiste afbraakstaat aanwezig is nabij de huidige populaties, met name op plekken die niet te koud zijn voor de ontwikkeling van de larven.

Meer informatie over het vliegend hert en over het inventarisatie en monitoring project is te vinden op de website van Naturalis, www.naturalis.nl/vliegendhert. Op deze site zijn ook prachtige opnamen van het vliegend hert te bewonderen.

Huidige verspreidingsgebied van het vliegend hert in Nederland.

Oproep

Elkmal twee jaar geleden willen wij u nogmaals oproepen om waarnemingen van het vliegend hert door te geven, het liefst voorzien van een foto. De gegevens die in ieder geval genoteerd dienen te worden zijn:

- 1 het geslacht;**
- 2 het aantal individuen;**
- 3 de datum;**
- 4 de vindplaats, zo nauwkeurig mogelijk en het liefst voorzien van Amersfoortcoördinaten. Ook aantekeningen over het gedrag zijn zeer welkom.**

Vergeet niet uw naam en e-mailadres of telefoonnummer te noteren, zodat eventuele details nagevraagd kunnen worden.

De waarnemingen kunnen per e-mail gestuurd worden naar: eis@naturalis.nl of per post naar: EIS-Nederland, Antwoordnummer 10430, 2300 WB Leiden (geen postzegel nodig).